

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31.03.2020, sen. zn. 29 ICdo 98/2018, ECLI:CZ:NS:2020:29.ICDO.98.2018.1

Číslo: 110/2020

Právní věta: I. Protiplnění dle § 240 insolvenčního zákona musí být majetkové povahy, reálné a přiměřeně ekvivalentní; nemůže mít jinou, např. nemajetkovou, povahu nebo podobu, kterou nelze nijak zpeněžit anebo využít k uspokojení věřitelů. II. Prokáže-li insolvenční správce v řízení o odpůrcí žalobě, že dlužník poskytl třetí osobě plnění právním jednáním, které je podle své povahy právním jednáním bez přiměřeného protiplnění (§ 240 insolvenčního zákona), pak povinnost tvrzení a důkazní břemeno ohledně skutečnosti, že za předmětné plnění bylo i tak poskytnuto přiměřené protiplnění, nese tato osoba. III. Pojem „ohledy slušnosti“ užitý v ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona je nutné vykládat tak, že dlužníkem poskytnuté plnění musí vyhovovat těmto ohledům jak ve vztahu k nabyvateli plnění, tak ve vztahu k dlužníku. Za plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti vůči jiné osobě (nabyvateli plnění), by bylo možné považovat například poskytování výživného, byť by k tomu dlužník nebyl podle zákona povinen, za situace, kdy by nabyvatel plnění byl na tomto příjmu existenčně závislý. I v takovém případě však musí být plnění dlužníka přiměřené jeho majetkovým poměrům a nesmí podstatně snižovat hodnotu jeho majetku.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 31.03.2020

Spisová značka: 29 ICdo 98/2018

Číslo rozhodnutí: 110

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Dokazování, Incidenční spory, Odporovatelnost

Předpisy: § 118a odst. 3 o. s. ř.

§ 120 odst. 1 o. s. ř.

§ 240 IZ

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

I. Dosavadní průběh řízení

1. Rozsudkem ze dne 14. 12. 2016 Krajský soud v Hradci Králové (dále jen „insolvenční soud“):

[1] Určil, že vůči insolvenčním věřitelům je neúčinná smlouva o zřízení věcného břemene - služebnosti uzavřená dne 7. 3. 2014 mezi dlužníkem (L. H.) a žalovanými (1/ A. H. a 2/ V., rodiči dlužníka), jejímž prostřednictvím dlužník bezúplatně zatížil ve výroku specifikované nemovitosti v jeho vlastnictví zapsané na listu vlastnictví číslo 1, vše v obci Č., a to:

- pozemek st. p. č. 2, jehož součástí je stavba č. p. 3 (dále jen „budova“),
- pozemek p. č. 4,
- pozemek p. č. 5 a
- pozemek p. č. 6 (bod I. výroku).

[2] Uložil žalovaným zaplatit žalobci (BHJ správci v. o. s., jako insolvenčnímu správci dlužníka) na náhradě nákladů řízení do 3 dnů od právní moci rozhodnutí společně a nerozdílně částku 13 600 Kč (bod II. výroku).

[3] Uložil žalovaným zaplatit státu na soudním poplatku do 3 dnů od právní moci rozhodnutí společně a nerozdílně částku 5 000 Kč (bod III. výroku).

2. Insolvenční soud - vycházejí z ustanovení § 235 odst. 1, § 239 odst. 1 a 3, § 240 a § 242 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona) - dospěl po provedeném dokazování k následujícím závěrům:

3. Smlouva o zřízení věcného břemene byla sjednána bezúplatně (§ 240 odst. 1 insolvenčního zákona), když obranu žalovaných, že dlužníku poskytli na rekonstrukci budovy (na okna a zateplení) částku 480 000 Kč, neměl soud provedenými důkazy za prokázané, mimo jiné i proto, že zateplení budovy se provádělo 4 roky před uzavřením smlouvy (a k dokončení rekonstrukce mělo dojít podle smlouvy o dílo k 31. 7. 2010).

4. V době sjednání smlouvy o zřízení věcného břemene byl dlužník v úpadku (§ 240 odst. 2 insolvenčního zákona).

5. S přihlédnutím k době zahájení insolvenčního řízení (3. 4. 2015) byla dodržena lhůta dle § 240 odst. 3 insolvenčního zákona.

6. Zřízení věcného břemene nespadá mezi výjimky uvedené v § 240 odst. 4 insolvenčního zákona, včetně písmena c/ uvedeného ustanovení. Z ohledů slušnosti není třeba zřizovat věcné břemeno, „ohled slušnosti je nechat rodiče bydlet ve svém domě“. Byly splněny i předpoklady ve smyslu ustanovení § 242 insolvenčního zákona.

7. Žalovanými navrhovaný výslech dlužníka insolvenční soud neprovedl jako nadbytečný, vzhledem k tomu, co v řízení tvrdili žalovaní. Ostatně, dlužník byl s rodiči (žalovanými) v jednacím síni jako veřejnost a insolvenční soud má za to, že jeho tvrzení by byla shodná a že by na základě jeho výslechu nedospěl k jinému závěru.

8. K odvolání žalovaných Vrchní soud v Praze rozsudkem ze dne 7. 12. 2017:

[1] Potvrdil rozsudek insolvenčního soudu (první výrok).

[2] Uložil žalovaným zaplatit žalobci na náhradě nákladů odvolacího řízení do 3 dnů od právní moci rozhodnutí společně a nerozdílně částku 5 320 Kč (druhý výrok).

9. Odvolací soud - vycházejí z ustanovení § 240 insolvenčního zákona - dospěl po přezkoumání napadeného rozhodnutí k následujícím závěrům:

10. Zjištění insolvenčního soudu jsou spolehlivým podkladem pro závěr, že sporná smlouva je právním úkonem neúčinným z důvodů uvedených v § 240 odst. 1 a 2 insolvenčního zákona, jelikož dlužníku se za nemovitosti zatížené věcným břemenem užívání nemovitostí nedostalo od žalovaných do jeho majetku žádné přiměřené protiplnění. Potud odkazuje na odůvodnění insolvenčního soudu k tomu, že žalovaní neposkytli dlužníku za zřízení věcného břemene žádné peněžité protiplnění, když se ztotožňuje se závěrem o nevěrohodnosti výpovědi žalovaných.

11. Žalovaní nenavrhli žádný důkaz k vyvrácení domněnky dlužníkovy úpadku v době uzavření

smlouvy.

12. Důvodná není ani obrana žalovaných, že uzavřením smlouvy o zřízení věcného břemene bylo vyhověno ohledům slušnosti ve smyslu ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona. „Ohledy slušnosti“ představují výjimečný korektiv základní definice jednání bez přiměřeného protiplnění jako jednání neúčinného. K tomu, aby došlo k potlačení této základní definice, musí být splněn nejméně ten předpoklad, že „projev slušnosti“ musí být projevem svobodným a prostým jakýchkoliv přímých vnějších tlaků, ať již sociálních, nebo v daném případě ekonomických. Tento pojem musí být také posuzován s ohledem na dobu, v níž byl učiněn sporný úkon.

13. V dané věci by bylo možno podřadit zřízení bezplatného užívání nemovitostí „projevu slušnosti“, kdyby k takovému úkonu došlo v době, kdy žalovaní nemovitosti dlužníku darovali, eventuálně prodali, což se nestalo.

14. K bezplatnému zřízení věcného břemene došlo řadu let poté, kdy je dlužník získal od žalovaných do svého vlastnictví, jakož i 4 roky poté, kdy dlužník vynaložil ze svého náklady na zateplení domu a na výměnu oken, přičemž předmětná smlouva byla uzavřena v době, kdy měl dlužník řadu věřitelů s vysokými peněžními pohledávkami. To, že si dlužník v roce 2014 byl vědom toho, že není schopen vysoké dluhy splácet a že mu hrozí exekuční, eventuálně insolvenční řízení, vyplývá i z toho, že stejné bezplatné právo užívání zřídil ve prospěch své manželky v jiné své nemovitosti.

15. Pojem „ohled slušnosti“ použitý v § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona je vždy zapotřebí vykládat tak, že plnění poskytnuté dlužníkem musí těmto ohledům vyhovovat jak ve vztahu k žalovaným, tak ve vztahu k dlužníku (s přihlédnutím k jeho majetkovým poměrům a k výši dluhů v době zřízení věcného břemene).

16. Je evidentní, že plnění, které dlužník poskytl žalovaným podle smlouvy o zřízení věcného břemene, nebylo přiměřené jeho majetkovým poměrům vzhledem k výši jeho dluhů v době uzavření této smlouvy.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

17. Proti rozsudku odvolacího soudu podali žalovaní dovolání, jehož přípustnost vymezují ve smyslu ustanovení § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), argumentem, že napadené rozhodnutí spočívá na vyřešení otázek „procesního“ práva, které nebyly v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu dosud vyřešeny, konkrétně otázek:

[1] Jaké okolnosti mají být posuzovány při aplikaci ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona, tedy zda při posouzení, zda poskytnutím plnění bylo vyhověno pravidlům slušnosti, je rozhodné pouze chování samotného dlužníka, nebo je třeba brát v úvahu i další okolnosti?

[2] Zda v rámci aplikace ustanovení § 240 insolvenčního zákona je pro to, aby právní jednání nebylo považováno za jednání poskytnuté bez přiměřeného protiplnění, třeba, aby výše protiplnění byla sjednána přímo v dohodě, na základě níž se dlužník zavázal poskytnout příslušné plnění, nebo zda toto protiplnění může být poskytnuto na základě jiného jednání?

18. Dovolatelé namítají, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (dovolací důvod dle § 241a odst. 1 o. s. ř.), a požadují, aby Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil insolvenčnímu soudu k dalšímu řízení. K položeným otázkám pak argumentují následovně:

19. Ad 1/ (K ohledům slušnosti).

Potud dovolatelé vytýkají odvolacímu soudu, že výkladem, podle něž má být otázka ohledů slušnosti

zkoumána jak ve vztahu k okolnostem na straně adresátů úkonu, tak ve vztahu k okolnostem na straně dlužníka (se zřetelem k jeho finanční situaci), se odchýlil od znění insolvenčního zákona. Z něj podle nich plyne, že jedinou podmínkou pro hodnocení, zda bylo vyhověno pravidlům slušnosti, jsou okolnosti plynoucí ze samotného aktu poskytnutí plnění. Obecným hlediskem slušnosti v daném případě je, že dlužník podnikl takové kroky, kterými svým rodičům umožnil dožít v domě. Hodnota vztahu mezi rodiči a dětmi je hodnotou, která by měla mít přednost před jakýmikoli jinými hledisky. Odvolací soud nevysvětluje, pro jaké okolnosti na straně žalovaných nebylo vyhověno pravidlům slušnosti, a nesprávně směřuje otázku majetkové situace dlužníka s ohledy slušnosti.

20. Ad 2/ (K přiměřenému protiplnění).

Potud dovolatelé argumentují ve prospěch závěru, že přiměřené protiplnění může být dáno i mimo rámec smlouvy, o jejíž neúčinnost jde, s tím, že soudy v důsledku jiného názoru dostatečně neřešily, zda dovolatelé dlužníku nějaké plnění poskytli. K tomu dodávají, že poskytnutí plnění dlužníku (refundaci nákladů na rekonstrukci) prokázali. Dovození rovněž, že povinnost prokázat, že šlo o plnění bez přiměřeného protiplnění, měl žalobce, který se aplikace § 240 insolvenčního zákona dovolává, nikoli oni. Nadto soudům vytýkají, že jim neposkytly poučení dle § 118a o. s. ř., a k objasnění věci neumožnily výslech dlužníka.

21. Žalobce ve vyjádření navrhuje dovolání zamítnout, máje především za to, že dovoláním jsou nepřipustně napadána skutková zjištění soudů. Závěry odvolacího soudu k ohledům slušnosti má žalobce za správné. K otázce přiměřeného protiplnění žalobce jednak poukazuje na to, že soudy se (oproti tvrzení dovolatelů) zabývaly i tím, zda přiměřené protiplnění bylo poskytnuto mimo rámec smlouvy, jednak nesouhlasí s názorem dovolatelů ohledně posouzení důkazního břemene ve vztahu k tomu, že nešlo o plnění bez přiměřeného protiplnění. Žalobce rovněž dodává, že s výjimkou výsledku samotného dlužníka dovolatelé k prokázání svých tvrzení o úplatném zřízení věcného břemene další důkazy nenavrhovali.

III.

Připustnost dovolání

22. Rozhodné znění občanského soudního řádu pro dovolací řízení (v aktuálním znění) se podává z bodu 2. článku II části první zákona č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

23. Nejvyšší soud shledává dovolání přípustným podle ustanovení § 237 o. s. ř. pro řešení problematiky dovoláním předestřené, když v posouzení dovoláním otevřených otázek jde o věc dovolacím soudem beze zbytku neřešenou.

IV.

Důvodnost dovolání

24. Nejvyšší soud se - v hranicích právních otázek vymezených dovoláním - zabýval především tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelem, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

25. Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

26. Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl (ani nemohl být) zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází.

27. Pro další úvahy Nejvyššího soudu jsou rozhodná následující ustanovení insolvenčního zákona a občanského soudního řádu:

§ 240 (insolvenčního zákona)

Neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění

(1) Právním úkonem bez přiměřeného protiplnění se rozumí právní úkon, jímž se dlužník zavázal poskytnout plnění bezúplatně nebo za protiplnění, jehož obvyklá cena je podstatně nižší než obvyklá cena plnění, k jehož poskytnutí se zavázal dlužník.

(...)

(4) Právním úkonem bez přiměřeného protiplnění není

(...)

c/ poskytnutí plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti, nebo

(...)

§ 118a (o. s. ř.)

(...)

(3) Zjistí-li předseda senátu v průběhu jednání, že účastník dosud nenavrhl důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení, vyzve jej, aby tyto důkazy označil bez zbytečného odkladu, a poučí jej o následcích nesplnění této výzvy.

(...)

Důkazní povinnost

§ 120 (o. s. ř.)

(1) Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud rozhoduje, které z navrhaných důkazů provede.

(...)

28. V citované podobě, pro věc rozhodné, platilo ustanovení § 240 insolvenčního zákona již v době uzavření smlouvy o zřízení věcného břemene a později nedoznalo změn. Citovaná ustanovení občanského soudního řádu platí v nezměněné podobě od zahájení sporu.

29. Úvodem Nejvyšší soud poznamenává, že jelikož smlouva o zřízení věcného břemene byla uzavřena (a nabyla účinnosti) v roce 2014, je nepřesné hovořit o „právním úkonu“ dlužníka (i v intencích § 240 insolvenčního zákona jde o „právní jednání“ dlužníka). K dovoláním položeným otázkám činí Nejvyšší soud následující závěry:

30. Ad 1/ (K ohledům slušnosti).

Otázkami týkajícími se ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona se Nejvyšší soud zabýval v rozsudku ze dne 28. 11. 2019, sen. zn. [29 ICdo 178/2017](#) [který je (stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže) dostupný na webových stránkách Nejvyššího soudu]. Šlo o rozhodnutí v jiném incidenčním sporu téhož dlužníka, jehož předmětem bylo zkoumání neúčinnosti smlouvy, kterou dlužník zřídil právo odpovídající věcnému břemeni v jiné své nemovitosti své manželce (jak zmíněno v odstavci [15] výše). Nejvyšší soud se v označeném rozhodnutí i pro účely výkladu ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona přihlásil k závěrům, jež Nejvyšší soud přijal k „ohledům slušnosti“ při výkladu ustanovení § 591 písm. d) zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v rozsudku ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. [21 Cdo 867/2018](#), v rozsudku ze dne 13. 12. 2018, sp. zn. [21 Cdo 2332/2018](#), uveřejněném pod číslem 127/2019 Sb. rozh. obč., a v rozsudku ze dne 28. 2. 2019, sp. zn. [21 Cdo 955/2018](#). Tyto závěry lze pro insolvenční poměry shrnout takto:

31. Ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona patří k právním normám s relativně neurčitou (abstraktní) hypotézou, tj. k právním normám, jejichž hypotéza není stanovena přímo

právním předpisem a které tak přenechávají soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností. Zákon výslovně nestanoví, z jakých hledisek má soud vycházet při posuzování otázky, zda právní jednání dlužníka představuje plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti; vymezení hypotézy právní normy tedy závisí v každém konkrétním případě na úvaze soudu. Rozhodnutí o tom, zda jsou splněny podmínky pro aplikaci § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona, je vždy třeba učinit po pečlivé úvaze, v jejímž rámci musí být zváženy všechny rozhodné okolnosti případu.

32. Podmínky uvedené v § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona je třeba vykládat - vzhledem k tomu, že jde o výjimku, která vylučuje možnost dovolat se neúčinnosti právního jednání dlužníka bez přiměřeného protiplnění - v souladu se smyslem a účelem institutu neúčinnosti. Tuto výjimku je namíste uplatnit jen tehdy, převáží-li ohledy slušnosti nad povinností dlužníka splnit svou právní povinnost (dluh) vůči věřiteli (věřitelům). Ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona tedy nelze interpretovat tak, že by jakékoliv právní jednání dlužníka bez přiměřeného protiplnění, které by z obecného hlediska bylo možné ve vztahu k nabyvateli plnění považovat za slušné, mohlo být důvodem k vyloučení možnosti dovolat se jeho neúčinnosti. Takový výklad by nadřazoval ohledy slušnosti nad závazky právní bez ohledu na jejich konkrétní podobu a prakticky by činil nepoužitelnou možnost dovolat se neúčinnosti právních jednání dlužníka bez přiměřeného protiplnění učiněných vůči osobám jemu blízkým. Při standardně fungujících vztazích mezi osobami blízkými by se totiž téměř každé právní jednání bez přiměřeného protiplnění mezi těmito osobami mohlo pokládat za „slušné“. Takové absolutní nadřazení ohledů slušnosti nad závazky právními však nebylo smyslem a účelem ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona; naopak by v některých případech mohlo vést k rozporu s dobrými mravy, neboť ne každé právní jednání dlužníka bez přiměřeného protiplnění, které lze považovat ve vztahu k nabyvateli plnění za „slušné“ (za plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti), je způsobilé převážit nad právním závazkem dlužníka vůči věřiteli (věřitelům), a ospravedlnit tak skutečnost, že dlužník na úkor svého věřitele (věřitelů) převádí právním jednáním bez přiměřeného protiplnění majetek na třetí osobu, a že právo věřitele (věřitelů) proto zůstane zcela nebo zčásti neuspokojeno.

33. Otázku, zda jde o plnění, kterým bylo ve smyslu ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona vyhověno ohledům slušnosti, je tedy třeba posuzovat vždy s ohledem na konkrétní okolnosti každého případu a při jejím posuzování je třeba přihlížet zejména k tomu, o jaké konkrétní plnění jde, zda je v dané situaci ospravedlnitelné, že tímto plněním třetí osobě dlužník tuto osobu zvýhodní na úkor svých věřitelů, zda je dlužníkem poskytnuté plnění za daných okolností přiměřené jeho majetkovým poměrům a zda se poskytnutím plnění podstatně snižuje hodnota dlužníkovu majetku, v jaké majetkové (popřípadě sociální) situaci se v době právního jednání nacházel nabyvatel plnění a jakou subjektivní hodnotu pro něj toto plnění s ohledem na jeho majetkovou (sociální) situaci představuje, ale i k tomu, zda tímto plněním dlužník skutečně chtěl vyhovět ohledům slušnosti (zda právní jednání bez přiměřeného protiplnění nečinil pouze v úmyslu zkrátit uspokojení pohledávek svých věřitelů).

34. Pojem „ohledy slušnosti“ užitý v ustanovení § 240 odst. 4 písm. c) insolvenčního zákona je nutné vykládat tak, že dlužníkem poskytnuté plnění musí vyhovovat těmto ohledům jak ve vztahu k nabyvateli plnění, tak ve vztahu k dlužníku. Za plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti vůči jiné osobě (nabyvateli plnění), by bylo možné považovat například poskytování „výživného“, byť by k tomu dlužník nebyl podle zákona povinen, za situace, kdy by nabyvatel plnění byl na tomto příjmu existenčně závislý. I v takovém případě však musí být plnění dlužníka přiměřené jeho majetkovým poměrům a nesmí podstatně snižovat hodnotu jeho majetku.

35. Právní posouzení věci odvolacím soudem [jenž to, zda dlužník předmětným právním jednáním vyhověl ohledům slušnosti, zkoumal i ve vztahu k dlužníku (s přihlédnutím k míře postižení majetku dlužníka takovým právním jednáním)] je tudíž v dotčeném ohledu správné.

36. Nehledě k míře (ne)přesnosti srovnávací historické metody výkladu právní normy jako druhu její interpretace (srov. KNAPP, V. Teorie práva. 1. vydání. Praha. C. H. Beck, 1995, s. 169-173), lze výše formulované závěry podpořit i poukazem na dřívější zákonné úpravy odpůrcích nároků v úpadkovém právu. Šlo o následující zákonné úpravy (a v nich obsažená ustanovení):

37. Císařské nařízení č. 337/1914 ř. z., jímž se zavádí řád konkursní, vyrovnací a odpůrcí, recipované Československou republikou a platné na jejím území až do 1. 4. 1931 (dále jen „konkursní řád z roku 1914“):

Odporování bezplatným a jim rovným opatřením.

§ 29

Odporovati lze těmto právním jednáním, která byla vykonána v posledních dvou letech před prohlášením konkursu:

1. bezplatným věnováním úpadcovým, pokud nejde o splnění zákonného závazku, o obvyklé příležitostné dary neb o věnování přiměřené výše, která se stala k účelům všeobecně užitečným nebo kterými bylo vyhověno povinnosti mravní nebo ohledům slušnosti;

(...)

Znění konkursního řádu z roku 1914 je citováno podle díla VOSKA, J. Řády konkursní, vyrovnací a odpůrcí. Nákladem „Československého Kompasu“ tiskařské a vydavatelské akc. spol. Praha 1926 (dále jen „Voska, 1926“).

38. Zákon č. 64/1931 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrcí (dále jen „konkursní řád z roku 1931“):

Odpor

(...)

c/ bezplatným a jim rovným opatřením:

§ 32

Odporovati lze těmto právním jednáním, která byla vykonána v posledních dvou letech před prohlášením konkursu:

1. bezplatným opatřením úpadcovým, pokud nejde o splnění zákonného závazku, o obvyklé příležitostné dary neb o věnování přiměřené výše, která byla učiněna k účelům obecně prospěšným nebo kterými bylo vyhověno mravnímu závazku neb ohledům slušnosti;

(...)

39. Dobové komentáře k těmto zákonným úpravám pak pojímaly plnění, kterými mělo být vyhověno „ohledům slušnosti“, stejně jako judikatura, z níž vyšel Nejvyšší soud v této věci. Srov. k § 29 konkursního řádu z roku 1914 např. Voska 1926, s. 121-122. K § 32 konkursního řádu z roku 1931 srov. např. dílo Voska, J.: Konkursní, vyrovnací a odpůrcí řády. Právnícké knihkupectví a nakladatelství Linhart & Pekárek. Praha 1931, s. 175-177, nebo dílo Štajgr, F.: Konkursní právo, Nakladatelství Všeohr, Praha 1947, s. 275.

40. Ad 2/ (K přiměřenému protiplnění).

V rozsudku sen. zn. [29 ICdo 178/2017](#) Nejvyšší soud vysvětlil, že protiplnění dle § 240 insolvenčního zákona musí být majetkové povahy, reálné a přiměřeně ekvivalentní, neboť jinak dochází ke zkrácení uspokojení věřitelů, nacházel-li se dlužník v době provedení sporného právního jednání v úpadku. Dlužník totiž musí obdržet majetkovou hodnotu, ze které mohou být věřitelé uspokojeni. Protiplnění nemůže mít jinou, např. nemajetkovou, povahu nebo podobu, kterou nelze nijak zpeněžit anebo využít k uspokojení věřitelů. Toto pravidlo platí o to více u věcných břemen (služebností a reálných břemen) zřízených dlužníkem na majetku náležejícím do majetkové podstaty, neboť ta zpeněžením nezanikají (nestanoví-li jiný právní předpis jinak) a přecházejí spolu se zpeněženým majetkem na nového vlastníka, přičemž jedinou výjimkou, kdy tomu tak není, je právě neúčinnost právního jednání

vedoucího ke zřízení věcného břemene dle insolvenčního zákona (§ 285 odst. 4 insolvenčního zákona, v rozhodném znění). Od těchto závěrů nemá Nejvyšší soud důvod se odchýlit ani v poměrech této věci.

41. Již v rozsudku ze dne 31. 3. 2014, sen. zn. [29 ICdo 13/2012](#), Nejvyšší soud vysvětlil a v rozsudku ze dne 29. 4. 2014, sen. zn. [29 ICdo 14/2012](#), uveřejněném pod číslem 113/2014 Sb. rozh. obč., zopakoval, že v řízení o odpůrcí žalobě podle insolvenčního zákona tíží břemeno tvrzení a břemeno důkazní ohledně okolností zakládajících neúčinnost odporovaného právního úkonu dlužníka insolvenčního správce, jenž je také výlučně nositelem práva odpůrcí žalobu podat. Odtud Nejvyšší soud v rozsudku sen. zn. [29 ICdo 178/2017](#) (k jehož závěrům se Nejvyšší soud hlásí i v této věci) uzavřel, že břemeno tvrzení a důkazní břemeno ohledně skutečnosti, že ve smyslu § 240 insolvenčního zákona dlužník neobdržel přiměřené protiplnění, tíží insolvenčního správce jako žalobce. Tamtéž Nejvyšší soud dodal, že z toho, co bylo řečeno v předchozí větě, současně plyne, že břemeno tvrzení a důkazní břemeno o tom, že dlužník (naopak) obdržel přiměřené protiplnění, přirozeně tíží žalovaného a totéž platí i pro výjimky dle § 240 odst. 4 insolvenčního zákona.

42. Jinak řečeno, prokáže-li insolvenční správce v řízení o odpůrcí žalobě, že dlužník poskytl třetí osobě plnění právním jednáním, které je podle své povahy právním jednáním bez přiměřeného protiplnění (§ 240 insolvenčního zákona) [jde např. darovací smlouvu nebo o smlouvu o bezúplatném zřízení práva odpovídajícího věcnému břemenu], pak povinnost tvrzení a důkazní břemeno ohledně skutečnosti, že za předmětné plnění bylo i tak poskytnuto přiměřené protiplnění, nese tato osoba (zde žalovaní). Dovolací námitka nesprávného posouzení důkazního břemene tak neobstojí. S žalobcem pak lze souhlasit v tom, že otázka formulovaná dovolateli k přiměřenému protiplnění se míjí s právním posouzením věci, na němž spočívá napadené rozhodnutí. Odvolací soud (a před ním insolvenční soud) totiž nezaložil své rozhodnutí na závěru, že přiměřené protiplnění nemůže být poskytnuto jinak než v rámci posuzovaného právního jednání (smlouvy o zřízení věcného břemene), nýbrž na tom, že dovolatelé neprokázali, že přiměřené protiplnění poskytli dlužníku v časové a věcné souvislosti se zřízením práva odpovídajícího věcnému břemenu jimi tvrzeným právním jednáním (poskytnutím částky 480 000 Kč na rekonstrukci budovy). Dovolání tak ani potud není opodstatněné.

43. Dovolání je přesto důvodné. V souvislosti s argumentací k otázce č. 2 totiž dovolatelé vytýkají soudům jednak nesplnění poučovací povinnosti dle § 118a o. s. ř., jednak neprovedení (navrženého) důkazu výsledkem dlužníka. Takto formulované výhrady vystihují z obsahového hlediska tvrzení o existenci vad řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci a k nimž Nejvyšší soud přihlíží u přípustného dovolání z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.).

44. K důkaznímu návrhu na výslech dlužníka.

Ustálenou judikaturou k výkladu ustanovení § 120 odst. 1 věty druhé o. s. ř. (jež určuje, že soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede) je především rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. října 1998, sp. zn. [21 Cdo 1009/98](#), uveřejněný pod číslem 39/1999 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 39/1999“), nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2008, sp. zn. [21 Cdo 4841/2007](#), uveřejněný pod číslem 71/2009 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 71/2009“). Z judikatury Ústavního soudu srov. např. náleze ze dne 6. 12. 1995, sp. zn. [II. ÚS 56/95](#), uveřejněný pod číslem 80/1995 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, nebo náleze ze dne 13. 9. 1999, sp. zn. [I. ÚS 236/1998](#), uveřejněný pod číslem 122/1999 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu (nálezy jsou dostupné i na webových stránkách Ústavního soudu). Z R 39/1999 a R 71/2009 plyne, že soud neprovede důkazy, které jsou pro věc nerozhodné a nemohou směřovat ke zjištění skutkového stavu věci (ke zjištění skutečností předvídaných skutkovou podstatou právní normy), jakož i důkazy, které jsou zjevně nabízeny jen proto, aby řízení bylo účelově prodlouženo (důkazy pro rozhodnutí bezvýznamné). Stejně tak neprovede důkazy, které byly pořízeny nebo opatřeny v rozporu s obecně závaznými právními předpisy (důkazy nezákonné).

45. Důkazní návrh na výslech dlužníka vznesli dovolatelé prostřednictvím svého zástupce při prvním jednání, jež se ve věci konalo 19. 10. 2016, a to (mimo jiné) k prokázání skutečnosti, že dohodnutou podmínkou zřízení věcného břemene bylo, že dlužníku poskytnou prostředky na zateplení budovy ve výši 480 000 Kč (srov. č. 1. 30). Insolvenční soud pak neprovedení tohoto důkazního návrhu odůvodnil (jak reprodukováno v odstavci [8] výše) tím, že:

[1] Jde o důkaz nadbytečný, vzhledem k tomu, co v řízení tvrdili žalovaní.

[2] Tvrzení dlužníka (jenž byl přítomen v jednací síni jako veřejnost) by byla shodná s tvrzeními žalovaných a na základě jeho výslechu by insolvenční soud nedospěl k jinému závěru.

46. V intencích toho, jak odůvodnil nadbytečnost provedení označeného důkazu insolvenční soud, by ovšem šlo o důkaz nadbytečný, jen kdyby insolvenční soud měl tvrzení dovolatelů, k jejichž prokázání byl důkaz navržen, za již prokázaná jiným způsobem (nespornými tvrzeními účastníků, výpověďmi dovolatelů nebo jinými důkazy). Tak tomu ovšem nebylo a závěr o nadbytečnosti označeného důkazu je tudíž v rozporu s R 39/1999 a R 71/2009.

47. Dále platí, že u důkazu, který soud neprovedl, jsou nemístné jakékoli úvahy na téma jeho věrohodnosti. Závěr o věrohodnosti důkazu je totiž již součástí jeho hodnocení ve smyslu § 132 o. s. ř., přičemž nelze hodnotit důkaz, který soud neprovedl; srov. shodně např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2002, sp. zn. [29 Cdo 2893/2000](#), uveřejněné pod číslem 40/2003 Sb. rozh. obč. V rozporu s tímto závěrem je úsudek, v jehož rámci insolvenční soud předjímá, co by provedením důkazu zjistil (totéž co z tvrzení žalovaných), jakož i to, jak by tento důkaz hodnotil (nedospěl by k jinému závěru). Insolvenční soud tedy v souvislosti s neprovedením důkazu výslechem dlužníka zatížil řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci; tím, že nezjednal nápravu, zatížil odvolací soud stejnou vadou i odvolací řízení.

48. Nejvyšší soud dodává, že výslechu dlužníka nikterak nebránilo, že byl přítomen v jednací síni jako veřejnost. Srov. k tomu v literatuře např. dílo DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 (dále jen „Komentář“), s. 887.

49. K poučovací povinnosti dle § 118a o. s. ř.

K tvrzenému nesplnění poučovací povinnosti dle § 118a o. s. ř. (přesněji dle § 118a odst. 3 o. s. ř., jež se týká poučení o důkazní povinnosti) Nejvyšší soud úvodem poznamenává, že rozhodnutí založené na neunesení důkazního břemene o určité skutečnosti nelze zaměňovat s rozhodnutím založeným na tom, že na základě jiných důkazů byl skutkový stav o této skutečnosti zjištěn (pozitivně) jinak, než tvrdil některý z účastníků. V takovém případě nejde o to, že se určitá skutečnost neprokázala, nýbrž o to, že se prokázala jinak, než účastník tvrdil. Má-li soud určitou skutečnost za prokázanou jinak, než tvrdil některý z účastníků řízení, pak nemá důvod přistoupit k poučení dle § 118a odst. 3 o. s. ř., jelikož jeho rozhodnutí není v takovém případě rozhodnutím založeným na neunesení důkazního břemene o oné skutečnosti (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2018, sen. zn. 29 NSČR 211/2016, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2019, sen. zn. [29 ICdo 176/2017](#)). Poměřováno těmito závěry je rozsudek insolvenčního soudu v této věci rozhodnutím v skutku založeným na neunesení důkazního břemene žalovaných ohledně jejich obrany, že zřízení věcného břemene bylo podmíněno poskytnutím přiměřeného protiplnění ve formě příspěvku na rekonstrukci budovy ve výši 480 000 Kč (výpověď žalované měl insolvenční soud za nepřesvědčivou a výpověď žalovaného za zcela nevěrohodnou).

50. Jak Nejvyšší soud opakovaně vysvětlil ve svých rozhodnutích, poučovací povinnost podle § 118a o. s. ř. je vybudována na objektivním principu. Znamená to, že poskytnutí potřebného poučení není závislé na tom, zda se soud prvního stupně o potřebě poučení vůbec dozvěděl. Nebylo-li účastníku potřebné poučení poskytnuto, ačkoliv se tak mělo z objektivního hlediska stát, došlo i v tomto případě k porušení ustanovení § 118a o. s. ř. [srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11.

2011, sp. zn. [29 Cdo 1829/2011](#), uveřejněný pod číslem 59/2012 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 59/2012“)].

51. Jestliže soud prvního stupně příslušné poučení neposkytne (lhostejno z jakých důvodů), musí tak učinit (je-li podáno odvolání) odvolací soud v odvolacím řízení (§ 213b odst. 1 o. s. ř.), a to bez ohledu na to, že již došlo ke koncentraci řízení (R 59/2012).

52. Poučení o důkazní povinnosti podle ustanovení § 118a odst. 3 o. s. ř. poskytne soud nejen účastníku, který dosud o sporném tvrzení neoznačil žádný důkaz, nebo který sice o svém sporném tvrzení důkaz označil, avšak jde o důkaz zjevně nezpůsobilý prokázat sporné tvrzení, ale i tehdy, provedl-li ohledně sporného tvrzení účastníkem navržené důkazy, jestliže jimi nedošlo k jeho prokázání a jestliže proto (z důvodu neunesení důkazního břemene) by účastník nemohl být ve věci úspěšný (srov. např. rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. [31 Cdo 619/2011](#), uveřejněný pod číslem 115/2012 Sb. rozh. obč.). Protokolace poskytnutého poučení pak nesmí vzbuzovat pochybnosti o tom, že se účastníku příslušného poučení dostalo, a přesto zůstal nečinný stran svých důkazních návrhů (srov. v literatuře Komentář, s. 831).

53. Z obsahu spisu se podává, že v závěru jednání konaného dne 14. 12. 2016 (při němž insolvenční soud vyhlásil rozsudek) je protokolováno (šlo o protokol o jednání sepsaný přítomnou zapisovatelkou), že:

„Soud dává poučení dle § 118a o. s. ř.“

54. Z takto protokolovaného poučení neplyne, že by se žalovaným (přítomen byl žalovaný i zástupce žalovaných) dostalo ve smyslu § 118a odst. 3 o. s. ř. řádného (konkrétního) poučení o tom, že tvrzení, jež prokazovali svými výpověďmi, nemá insolvenční soud těmito důkazy za prokázaná; takové poučení neposkytl insolvenční soud (jak plyne z protokolu na č. 1. 29-33) ani bezprostředně po provedení důkazu výsledkem žalovaných při jednání, jež se konalo 19. října 2016. Jak plyne z protokolu o jednání před odvolacím soudem ze dne 7. 12. 2017 (č. 1. 98-99), příslušné poučení žalovaným neposkytl (v rozporu se závěry plynoucími z R 59/2012) ani odvolací soud, čímž tuto vadu přenesl do odvolacího řízení. Námitka dovolatelů, že se jim nedostalo řádného poučení o tom, že provedenými důkazy neunesli důkazní břemeno ohledně svých tvrzení o poskytnutí přiměřeného protiplnění, je tudíž důvodná.

55. Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), napadené rozhodnutí pro popsání vady řízení zrušil (včetně závislých výroků o nákladech řízení) a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243e odst. 1 a odst. 2 věta první o. s. ř.).

56. Závěrem Nejvyšší soud upozorňuje, že důvody, pro které zrušil rozhodnutí odvolacího soudu, nejsou (nemohou být) v poměrech odvolacího řízení důvody, pro které by odvolací soud mohl bez dalšího zrušit rozhodnutí insolvenčního soudu; kdyby tomu tak bylo, přijal by Nejvyšší soud příslušné rozhodnutí sám (dle § 243e odst. 2 věty druhé o. s. ř.). V další fázi řízení bude úkolem odvolacího soudu především poskytnout dovolatelům při novém odvolacím jednání řádné poučení dle § 118a odst. 3 o. s. ř. (srov. opět R 59/2012).

57. Právní názor dovolacího soudu je pro odvolací soud závazný.

58. Toliko v rámci preventivního působení pokládá Nejvyšší soud za vhodné poznamenat, že v další fázi řízení odvolací soud nepřehlédne závěry, jež Nejvyšší soud formuloval v rozsudku ze dne 17. 7. 2013, sp. zn. [29 Cdo 228/2013](#), a podle kterých skutečnost, že účastníkem řízení ve sporu vyvolaném konkursem je správce konkursní podstaty úpadce (a nikoli úpadce), nic nemění na tom, že úpadce má být v takovém řízení vyslýchán jako účastník řízení (§ 131 o. s. ř.), a nikoli jako svědek (§ 126 o. s.

ř.). Jakkoli se uvedené závěry vyslovují k postupu soudu při výslechu úpadce ve sporech vyvolaných zákonem č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění účinném do 31. 12. 2007, není důvod se od nich odchýlit (půjde-li o typově shodné situace) ani v poměrech incidenčních sporů, jež se řídí insolvenčním zákonem (srov. shodně usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2019, sen. zn. [29 ICdo 57/2017](#)).